

SCHOOLTERREIN ALS NATUURNABIJ LEERLANDSCHAP

Een documentatie

wezig of gemakkelijk bereikbaar is. In de tekst wordt tussen haakjes verwezen naar de genummerde literatuurlijst aan het eind. In deze bronnen worden de hier kort aangeduide thema's uitvoerig besproken.

Ecologische onderwijsplanning

Als je het hebt over 'leerlandschap', dan gaat over een vorm van onderwijsvoorbereiding die anders is dan die van 'lesgeven'. Het is het creëren van een 'krachtige leeromgeving', die uitdaagt / verleidt tot leren. Het is verwant met wat Peter Petersen het scheppen van 'pedagogische situaties' noemde. Daartoe hoort onder andere het groeperen van de kinderen in stamgroepen, maar ook het vormgeven van de ruimte. Het is een ecologische manier van onderwijsplanning, waarin het allereerst gaat om de kwaliteit van het leer- en leefmilieu van de kinderen (1). Petersen gaf daarbij veel aandacht aan de vormgeving van de ruimte. Voor hem waren de details van de inrichting van de ruimte – de kleuren, texturen, gebruikte materialen, het licht, etc. – van het grootste pedagogische belang. 'De tegenwerking dat deze veranderingen alleen maar het uiterlijk raken en dus niet erg belangrijk zijn is het bewijs voor het feit dat men nog steeds niet begrepen heeft waar het in de strijd om de "nieuwe school" om gaat' (3). Dat geldt ook voor het schoolterrein, zoals we weten uit de praktijk in Jena destijds. Daarbij was de natuur een belangrijk gegeven. Samen met de kinderen werden tuintjes aangelegd en werd er getuinierd. De beschrijvingen daarvan zijn voor ons nu nog steeds uitdagend (zie 2 en 5).

Natuur ervaren

De combinatie van deze ecologische manier van onderwijsplanning met 'natuur' binnen, maar vooral ook buiten het schoolgebouw maakt van een Jenaplan-school een 'ecoschool' in het kwadraat (4 en 5). Voor kinderen van nu zijn en blijven directe natuurervaringen van groot belang voor hun ontwikkeling, als compleet mens. 'Uit onderzoek dat wereldwijd plaatsvindt blijkt dat het informele leren, zonder "programma", op een "wild landje" in de directe omgeving voor kinderen van blijvende en positieve invloed is op hun ontwikkeling. Niet alleen op hun ervaring van "een meer dan mense-

Naast het artikel van Sigrun Lobst wordt nu een thematisch overzicht gegeven van artikelen die al eerder in *Mensen-kinderen* gepubliceerd werden en in *'De Wereld van het Jonge Kind'*, een blad dat vrijwel zeker in elke Jenaplanschool aan-

lijke wereld" waarbinnen wij mensen leven, maar ook op hun brede ontwikkeling als persoon. Deze natuurervaring wordt voor steeds meer kinderen onbereikbaar, men spreekt in dit opzicht wel over "het uitroeien van ervaring" en niet voor niets wordt hier een begrip gebruikt dat ook geldt voor het verdwijnen van soorten planten en dieren. Een tuin op het schoolterrein zoals de Christoffeltuin (9) biedt enige compensatie voor het verdwijnen van dergelijke natuurervaringen.' Daar komt nog bij het enorme potentieel voor "krachtig leren", ook wat de cognitieve kant betreft. Het onder schooltijd regelmatig buiten werken en spelen is een in alle opzichten voor een brede vorming belangrijke en gezonde activiteit, vergeleken met binnenzitten (15).

Verborgten leerplan

De vormgeving van schoolgebouwen en de ruimte er omheen is een afspiegeling van waarden en normen over onderwijs. Kinderen voelen dat heel goed aan, zoals blijkt uit een origineel onderzoeksproject in Engeland (6). Ze kunnen de 'stille taal' van het schoolterrein heel goed 'lezen' en verstaan. Kinderen zien in overgrote meerderheid het *verharde deel* van het schoolterrein (in Engeland meestal asfalt) als 'grijs' en 'grauw, als 'een gevaarlijke plek' en associëren dat met negatieve zaken als pijn door vallen en omvergelopen worden door oudere kinderen. Oudere kinderen, met name jongens, hebben daarbij juist positieve associaties: bewegingsspel, met name voetballen. Zij zijn zich ervan bewust dat zij daardoor 'de baas zijn' op het plein. Gras staat symbool voor zachte oppervlakken, die verbonden worden met je laten vallen, rollen, erop zitten, lichamelijk contact, waar je beestjes kunt vinden en waar bloemen kunnen groeien. Als je niet op het gras mag zien de kinderen dat als teken dat voor de school het gras belangrijker is dan de kinderen. *Bloemen* staan symbool voor de mate waarin er goed voor het schoolterrein gezorgd wordt. De kinderen zijn er – zeker als zij zelf betrokken zijn bij het zaaien, planten en verzorgen

– trots op (en op de school). Ze zien in dit geval het schoolterrein heel sterk als *hun* terrein en voelen dat de school hen vertrouwt in hun verantwoordelijkheidsbesef (zie ook 14). *Bomen* zijn symbool voor klimmen en zijn boeiend in hun veranderingen van verschijning gedurende het jaar. Ze geven beschutting en schaduw en leveren ‘miljoenen dingetjes’ waar je wat mee kunt doen. Een *vijver* is in het bijzonder een teken van zorg voor de natuur. Kinderen zijn gefascineerd door de dieren en planten in en rond de vijver. *Zitjes* op goed-gekozen (intieme, beschutte) plekken worden hoog gewaardeerd. Beschutting tegen zon, wind en regen – zoals een *afdak* of ruim overstekend dak (‘*veranda*’) met zitjes – wordt gezien als teken van zorg voor de kinderen.

De inrichting van het schoolterrein is een ‘verborgen leerplan’, dat in (zelf-)onderzoek als dit zichtbaar kan worden. Het gebruik ervan in pauzes en voor en na schooltijd (het ‘informele leerplan’) en binnen het schoolprogramma kan daardoor verbeterd worden, zowel pedagogisch als onderwijskundig.

Een gevarieerde en natuurnabije vormgeving van het terrein heeft vaak grote en positieve gevolgen voor het gedrag van de kinderen: minder agressie, meer samenwerking. ‘Levend groen’ als zodanig heeft al een kalmerende werking op mensenkinderen, zoals we uit onderzoek weten.

Vormgeving en elementen

De hier besproken bronnen geven veel ideeën voor de inrichting van schoolterreinen, ook in situaties waarin er weinig ruimte is (2 en 8; zie daarover ook 12). We kunnen als Jenaplanscholen ook veel leren van vrijescholen (11), die hun pedagogische uitgangspunten ook vertalen in de vormgeving van de buitenruimte. Totaaloverzichten van natuurrijke schoolterreinen zijn van belang. Zoals Sigrun Lobst in het voorgaande artikel schrijft gaat het daarbij immers om samenhang, in plaats van een optelsom van losse elementen (zie voor zulke totaalplaatjes 2, 7, 9 en 11). Maar een goed zicht op wat mogelijk is aan elementen is ook inspirerend. Hieronder volgt een opsomming van elementen die in onderstaande bronnen kort beschreven worden.

Elementen	Komt voor in ...	Elementen	Komt voor in ...
1 levende bomen	6	17.wilgenhutjes en - bogen	14, 16
2 boomstammen liggend	8	18.takkenril	9, 11
3 dode stam (rottend)	9, 11	19.zitplaatsen	6, 8
4 vijver, sloot, moerasbak	8, 9, 11	20.afdak	6, 8
5 sluiermuur -klimplanten	7, 8	21.afscheidings	8
6 vlinderborder/ -heuvel	7, 9, 11	22.golvende bestrating	11
7 bloemrijke graanakker	9	23.vertelstoel	8
8 bloemenweide	9	24.buitenkring	8, 9
9 kringlooptuin/compost	9	25.openluchtpodium	8
10 heuveltjes	6, 8	26.zonnewijzer	8
11 kleine huisdieren	8, 13	27.speelpatronen op grond	8
12 zintuigenborder	7, 8	28.mozaiëk	8
13 vogelkijkhut	8	29.verhoogde border	11
14 nesten wilde bijen	6, 9	30.meiboom	11
15 dierenhotel	8, 11	31.rioolbuis	8, 11
16 regenton	11		

Gebruik en beheer

Over gebruik in het onderwijs en het beheer is met name geschreven in 2, 4, 5, 7, 8 en 11

Meer informatie

In ontwikkeling zijn een koffertje waarin meer dan 100 elementen goed beschreven zijn, als inspiratiebron, en een handboek waarin ook uitvoerig zal worden ingegaan op het gebruik in het onderwijs. Dit materiaal zal eind 2006 beschikbaar zijn. Scholen die nu al aan de slag willen kunnen zich laten informeren bij de Stichting Oase, Kloosterstraat 5a, 6647 KW Beuningen, tel/fax 024-6771974, e-mail: oasenet@wish.nl

GEBRUIKTE BRONNEN WAARNAAR IN DE TEKST VERWEZEN WORDT

1. Kees Both, *Jenaplan op weg naar de 21e eeuw*. Amersfoort: CPS, p. 83-87
2. Kees Both, *Het schoolterrein als leerlandschap*. In: *Mensen-kinderen*, maart 1999
3. Kees Both, *Naar een leer- leefomgeving*. In: *De Wereld van het Jonge Kind*, juni 2003
4. Kees Both, *Wat doen jullie aan natuur op school? (1)*. In: *Mensen-kinderen*, maart 2004
5. Kees Both, *Wat doen jullie aan natuur op school? (2)*. In: *Mensen-kinderen*, mei 2004
6. Kees Both, *Kinderen lezen het schoolterrein*. In: *De Wereld van het Jonge Kind*, februari 2004
7. Kees Both, *Het schoolterrein als leerlandschap*. In: *De Wereld van het Jonge Kind*, april 2002
8. Kees Both, *Engelse ervaringen met leerlandschappen*. *De Wereld van het Jonge Kind*, januari 2003
9. Kees Both, *Natuurtuin als bron van inspiratie*. *De Wereld van het Jonge Kind*, juni 2003
10. Kees Both, *Vraag het de vogels zelf maar! Activiteiten rond een voedertafel*. In: *Mensenkinderen*, november 2003
11. Hans Carlier, *De tuinen en pleinen rond vrijeschool De IJssel*. In: *De Wereld van het Jonge Kind*, mei 2004
12. Suus Freudenthal en Ben Keyl, *In de spiegel van Pedomorfose - De remediërende functie van de rijke leeromgeving in en om de school*. In: *Mensen-kinderen*, januari 2004
13. Manja de Hond, *Kinderboerderij op de Toon Hermansschool zorgt ongemerkt voor veel leerdoelen*. In: *Mensen-kinderen*, januari 2004
14. Sigrun Lobst, *Het verhaal bij het schoolplein*. In: *De Wereld van het Jonge Kind*, januari 2003
15. Ceciel Verheij, *De boerderij als klaslokaal*. In: *Mensen-kinderen*, november 2003
16. Rinus Korteweg, *Wat voor school zijn jullie?* In: *Mensen-kinderen*, mei 2004

Toelichtingen: 2 – om op te klauteren en te zitten; 19 – kunnen lage muurtjes zijn (ook om over te balanceren), stukken boomstam, banken van hout of zodenbank, etc; 21 – tussen plekken voor beweeglijke en rustige activiteiten, vaak multifunctioneel, bijv. begroeid met klimplanten; mooi is een ‘golvend’ hek, ook om de rechte contouren van het plein te doorbreken.